

Фізичне вдосконалення та загартування як складова впровадження козацької педагогіки в патріотичному вихованні майбутніх офіцерів-прикордонників

Мирошніченко В. І., Ставицький О. М.

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького

Анотація:

Метою статті є вивчення особливостей і значення фізичного вдосконалення та загартування як складової впровадження козацької педагогіки в патріотичному вихованні курсантів-прикордонників. Матеріалом для написання статті був досвід проведення зазначених заходів в умовах академії. У результаті творчого впровадження в умовах навчально-виховного процесу вищого військового навчального закладу козацьких традицій і звичаїв майбутні офіцери-прикордонники набувають фізичного здоров'я, моральної чистоти і духовного багатства, розвивають патріотичні якості.

Мирошніченко В.І., Ставицький О.Н. Физическое совершенствование и закалывание как составляющая внедрения казацкой педагогики в патриотическом воспитании курсантов-пограничников. Целью статьи является изучение особенностей и значения физического совершенствования и закалывания как составляющей внедрения казацкой педагогики в патриотическом воспитании курсантов-пограничников. Материалом для написания статьи был опыт проведения отмеченных мероприятий в условиях академии. В результате творческого внедрения в условиях учебно-воспитательного процесса высшего военного учебного заведения казацких традиций и обычаев будущие офицеры-пограничники приобретают физическое здоровье, моральную чистоту и духовное богатство, развивают патриотические качества.

Miroshnichenko V.I., Stavickiy O.N. Physical perfection and tempering as a constituent of introduction of Cossack pedagogics in patriotic education of border students-guards. Purpose of the article is study of features value of physical perfection and tempering as a constituent of introduction of Cossack pedagogics in patriotic education of border students-guards. Material for writing of the article was experience of lead through of the noted measures in terms an academy. As a result of creative introduction in the conditions of educational-educate future border officers-guards acquire the process of higher military educational establishment of Cossack traditions and consuetude physical health, moral cleanness and spiritual wealth, develop patriotic qualities.

Ключові слова:

фізичне вдосконалення, загартування, козацька педагогіка, патріотичне виховання, майбутні офіцери-прикордонники.

физическое совершенствование, закалывание, казацкая педагогика, патриотическое воспитание, будущие офицеры-пограничники.

physical perfection, tempering, Cossack pedagogics, patriotic education, future border officers-guards.

Вступ

У системі патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників використання козацької педагогіки виступає однією із умов реалізації цієї системи. Відтак актуальною є інтеграція мети та завдань козацької педагогіки та адаптація їх до навчально-виховного середовища академії.

Головною метою козацької педагогіки є виховання незалежної особистості, козака-лицаря, мужнього громадянина. Провідні завдання – виховувати в підростаючих поколіннях національну свідомість і самосвідомість, український характер і світогляд, формувати національну і загальнолюдську духовність, готувати фізично загартованих і мужніх воїнів – захисників рідного народу, виховувати громадян, які розвивали б культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу.

Різним аспектам козацької педагогіки та впровадженням її у практику сучасного навчально-виховного процесу приділяється значна увага дослідників (М. Кабачинський, О. Кириченко, О. Коркішко, О. Кошолуп, Ю. Руденко, Д. Тхоржевський, Д. Яворницький), у тому числі військових педагогів (А. Галімов, І. Грязнов, Д. Іщенко, Ю. Красильник, В. Ягупов) та ін. Наукові положення, висновки та рекомендації, надані у їх працях, мають велику цінність для вирішення питання впровадження козацької педагогіки у патріотичне виховання курсантів-прикордонників. Вони були враховані та використані у нашому дослідженні. Сьогодні актуальним є фізичне вдосконалення та загартування як складова впровадження козацької педагогіки у навчально-виховний процес

вищого військового навчального закладу, результатом якого є фізична досконалість курсантів, що впливає на виконання ними службових обов'язків.

Оскільки Національна академія Державної прикордонної служби України (НАДПСУ) як вищий навчальний заклад є одним із провідних факторів залучення майбутніх офіцерів-прикордонників до національної культури і традицій, то первинність історико-культурних традицій народу, а водночас і українського козацтва, їх діалектична єдність із загальнолюдською культурою є вихідним принципом при визначенні змісту навчально-виховної діяльності академії.

Ознайомлення курсантів з основами козацької педагогіки та її впровадження відбувалося під час експериментального навчання. У дослідженні, проведеному в НАДПСУ, визначено такі основні складові впровадження козацької педагогіки в патріотичному вихованні курсантів:

- фізичне вдосконалення та загартування;
- історико-краєзнавча робота;
- проведення екологічних акцій;
- ознайомлення з основами народної медицини;
- відродження козацьких мистецьких традицій.

Кожна з них має свої особливості та значення для процесу патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників.

Робота виконана за планом НДР Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Метою статті є вивчення особливостей і значення фізичного вдосконалення та загартування

як складової впровадження козацької педагогіки в патріотичному вихованні курсантів-прикордонників.

Результати дослідження.

Наш народ споконвіку плекав лицарські традиції виховання. У сучасних умовах багато курсантів-прикордонників обирають ідеал лицаря – високошляхетної, духовно багатой, морально чистої, мужньої, фізично здорової людини.

Французький дослідник Г. Боплан писав, що "... всі вони розуміються на багатьох ремеслах, хоча одні вправніші в якомусь фаху, ніж інші... Усі вони досить кмітливі, але саме в тих справах, які вважають для себе корисними й необхідними. Вони добре загартовані, легко переносять спеку й холод, спрагу й голод, невтомні в битвах, відважні, сміливі, одчайдушні... Вони відрізняються міцним здоров'ям. Мало хто з козаків умирає від недуги, хіба що у глибокій старості, бо більшість з них гине на полі слави" [1, с. 25–27].

Для тих, хто хотів бути козаком, ставилися вимоги – бути сильною, вольовою, вільною і мужньою людиною, володіти українською мовою, присягнути на вірність Україні, сповідати християнську віру. Є наукові відомості, що новобранців-козаків піддавали певним випробуванням. Усебічно фізично розвинені, козаки блискуче володіли в бою не лише різними видами зброї (рушницею, мушкетом, шаблею, списом, арканом та ін.), а й своїм тілом. Так, вінницький полковник І. Богун заслужено вважався кращим фехтувальником Європи: він по-лицарськи бився двома шаблями в руках, перемагаючи в боях одразу кількох нападників.

На першому місці, як зазначає Б. Мисак, утверджувались міцне козацьке здоров'я і лицарський незламний дух, любов і відданість Україні, стійка життєва позиція українського патріота. На свята відбувалися спортивні змагання, ігри, хто сильніший, спритніший, прудкіший. Молодь із великою охотою брала приклад від дорослих, що сприяло формуванню настрою на героїчні вчинки, моральне, духовне й фізичне удосконалення. У свідомості зароджувалися риси міцного фізичного гарту [2, с. 32].

Результати дослідження свідчать про необхідність визнання пріоритету фізичної культури в організації навчальної діяльності курсантів. Це положення націлює викладачів на організацію систематичних індивідуальних занять курсантів, основний метод яких – фізичні вправи за козацькими традиціями тіловиховання. Такі заняття створюють особливі умови для формування загартованості курсантів та витривалості їх у фізичному самовихованні. Першим кроком до цього є формування потреб у фізичному самовихованні. Велику роль у формуванні цих потреб відіграє метод створення ситуацій усвідомлення військовослужбовцем суперечності між тим, ким він є у фізичному плані, й тим рівнем фізичної готовності, який мали українські козаки.

Викладачами кафедр фізичної, вогневої підготовки, тренерами, командирами дивізіонів та їх заступниками з виховної роботи враховується, що одним із основних напрямів втілення в життя козацької

педагогіки є дослідження і практичне відродження військово-спортивного мистецтва наших предків. Сучасну молодь захоплює військова стратегія і тактика козаків, їхнє озброєння, майстерність у будівництві фортець, стаціонарних і рухомих (пересувних) військових таборів тощо. Доцільно, щоб вони практично (наскільки це можливо в умовах навчального закладу) вивчали й опановували козацькі військово-прикладні види спорту: стрільбу з лука, володіння списом, шаблею, іншими видами козацької зброї, верхову їзду, різні види боротьби, плавання, подолання природних перешкод, керування човном. При цьому необхідно максимально дотримуватись вимог і правил техніки безпеки.

Сукупність фахових дій і професійних якостей, потрібних захиснику нашої держави для успішного ведення боротьби, являє собою техніка Бойового гопака. За цільовим призначенням технічні елементи Бойового гопака розподіляються на техніку нападу й техніку захисту, остання містить в собі техніку кроків і техніку взаємодії. Оволодіння технікою кроків передбачає вивчення стійок, позицій і допоміжних способів пересування. Техніка взаємодії складається зі стусанів, копняків, присядок, повзунців, підсікань, затул, перепон і відбивань руками та ногами [3, с. 47].

У результаті впровадження козацької педагогіки курсант досягає натренованості у виконанні основних елементів козацької боротьби "Бойовий гопак"; якісного виконання нормативів з прикладної фізичної підготовки; формує й розвиває власну психологічну та практичну готовність до впровадження військово-козацьких традицій у особистому житті; набуває вміння дотримуватись правил особистої безпеки під час виконання фізичних вправ; надавати першу допомогу; користуватися методами оздоровлення; підвищувати власну фізичну загартованість. Підкреслимо, що всі види козацької боротьби у процесі тренувань, оволодіння майстерністю єдиноборств ґрунтувалися на правилах і принципах народної моралі, етики. Про це обов'язково повідомляється курсантам. Порушення згаданих правил і принципів вважалося неприпустимим і мало тяжкі наслідки для тих, хто нехтував козацькими законами життя, їхніми традиціями і звичаями.

Під час фізичного самовдосконалення та загартування майбутнім офіцерам-прикордонникам, ураховуючи принципи козацької педагогіки, пропонується дотримуватись таких настанов: бути відповідальними, бути послідовними, бути чесними, бути правдивими, бути відважними, бути дисциплінованими, бути точними, бути діяльними; навчитися тамувати страх; любити волю; знищити у собі заздрощі; не обмовляти; єднатися.

З метою фізичного вдосконалення та загартування майбутніх офіцерів-прикордонників як напряму патріотичного виховання на засадах козацької педагогіки доречним є проведення спортивних свят "Старти і фініші", "Тато, мама, я – спортивна сім'я", які традиційно проводяться щороку в жовтні–листопаді та березні–квітні відповідно.

Відродження традицій фізичного загартування козаків забезпечує зміцнення здоров'я майбутніх офіцерів, що в подальшому стане запорукою успішного виконання ними службових обов'язків.

Доцільно, на наш погляд, згадати під час занять (бесід) про виховний та пізнавальний потенціал, який має цілий пласт культури наших предків, що дістав назву козацьке характерництво. Боротьба характерників із ворогом вважалася вершиною козацьких бойових мистецтв (вона ще відома під назвою “володар ночі”). У народній пам'яті цей вид боротьби овіяний нев'янучою славою, ореолом легендарності. Деякі козаки настільки розвивали свої внутрішні сили, можливості, досягали незвичайних успіхів у розвитку своїх здібностей, що багато сучасників були переконані в тому, що в них “вселялися” якісь надприродні сили. Таку свою силу й енергію козаки застосували в разі потреби у боротьбі з ворогами. Вони володіли уміннями, які в наш час демонструють, наприклад, екстрасенси.

За ініціативою автора дослідження були проведені конкурси козацької культури серед курсантів третього та четвертого курсів другого та третього факультетів НАДПСУ. На цих конкурсах курсантами демонструвалися зразки козацьких традицій, пісні, танцю, кухні.

Велике виховне значення мають наукові, науково-практичні конференції на теми “Український козацький характер і мистецтво”, “Козацький вишкіл”, “Козацьке спортивне мистецтво”. Представники козацьких осередків, що володіють відповідними знаннями та уміннями, брали активну участь у ролі консультантів у підготовці курсантів до цих заходів.

Як свідчать результати анкетування курсантів під час експерименту, участь у таких заходах не лише збагачує знання майбутніх офіцерів про козацьку народну педагогіку, але й розширює кругозір майбутніх офіцерів, надає їм змогу реалізувати свій творчий потенціал, втілювати власні ідеї засобами організованої виховної діяльності. Викладачі, вихователі високо оцінюють корисність таких форм застосування козацької педагогіки, оскільки така діяльність дає можливість забезпечити зв'язок науки з практикою, використовувати у навчально-виховному процесі НАДПСУ новий досвід, набутий у співпраці з козацькими громадськими формуваннями та закладами культури міста, підтримувати зв'язок з історією, без чого патріотичне виховання є неможливим.

Фізичне вдосконалення та загартування, на наш погляд, не буде мати бажаного результату без знань основ медицини. Тому важливою складовою застосування козацької педагогіки у патріотичному вихованні майбутніх офіцерів-прикордонників є використання можливостей народної медицини в лікувальній практиці. Реалізація її відбувалася за такою схемою. По-перше, з курсантами проводились лекції та бесіди на теми “Вчення про здоров'я людини та його охорону”, “Вплив спадковості та середовища на розвиток організму”, “Вплив соціальних та екологічних факторів на здоров'я людини”, “Основи здорового способу життя”, “Негативний вплив на організм шкідливих звичок”, “Лікування найбільш розповсюджених захворювань

народними способами”, “Використання лікарських рослин та фітопрепаратів у лікуванні хворих”, “Нетрадиційні методи фізіотерапії. Металотерапія. Магнітотерапія”, “Водолікування. Корисні поради”, “Застосування продуктів бджільництва в лікувальній практиці”. Окремі такі лекції та бесіди проводились в лікувальних закладах. Для проведення інших до академії запрошувались медичні працівники, фармацевти, прихильники як традиційної, так і народної медицини. Важливими є дискусії та обмін думками під час таких зустрічей, можливість курсантів задавати питання з галузі народної медицини та отримувати на них відповіді. По-друге, курсанти під час експериментального навчання отримували завдання написати реферати на теми, з яких з ними були проведені лекції та практичні заняття. Наприклад, “Козацька медицина”, “Способи лікування ран: сучасні та ті, які знали козаки”, “Використання козаками цілющих властивостей трав”, “Продукти бджільництва у раціоні козаків”. По-третє, лекційні форми по можливості чередувалися з практичними, де курсанти демонстрували свої практичні вміння з народної медицини.

Значення фізичного вдосконалення та загартування полягає у тому, що воно як складова впровадження козацької педагогіки у патріотичне виховання курсантів має забезпечити виховання мужніх і сильних духом майбутніх офіцерів-прикордонників.

З метою зміцнення наступності і спадкоємності поколінь, усвідомлення молоддю, у тому числі курсантами-прикордонниками, перспектив розвитку Українського козацтва проводяться зустрічі з представниками генеральної і крайової старшини, поважними козаками та діячами науки (істориками, педагогами, психологами, етнологами тощо), які вивчають козацьку історію, духовність, фольклор, мистецтво тощо, з письменниками, які пишуть на козацькі теми, бандуристами-виконавцями козацьких пісень і дум і так далі.

Проведене дослідження переконує у необхідності систематично планувати з урахуванням регіональних особливостей, традицій навчально-виховного процесу НАДПСУ роботу щодо відродження історико-культурних і господарських традицій українського козацтва. У процесі роботи щодо відродження традицій українського козацтва офіцерсько-викладацькому складу НАДПСУ було запропоновано поєднувати досягнення сучасної педагогічної науки та традицій українського козацтва.

Козацька педагогіка передбачає проведення індивідуальної, групової та масової роботи, спрямованої на те, щоб кожен курсант систематично займався фізичним вдосконаленням, розвивав свої здібності й можливості на радість і користь собі, людям, Україні.

Козацько-лицарські цінності, ідеї постійно живуть у свідомості і самосвідомості не лише військовослужбовців, а всього нашого народу. Вони розкриваються в таких народних висловах, крилатих виразах:

- Козак – душа правдива, красива і справедлива.
- Від Українського козацтва – до козацької України.
- Козацько-лицарські ідеї – від серця до серця, від

душі до душі.

- Козацтво – рятівний феномен в історії України.
- Козацько-лицарські ідеї – це ідеї глибокого патріотизму, високої громадянськості і українського державотворення.
- Наша висока честь і слава – міцна козацька держава.
- Молись своїм богам, і ти станеш володарем світу (Молись своєму Богу, а не чужим богам).
- Бог і Україна – наш стяг і клич, надія і дія.
- Віра в свої сили, українську громаду переможе всі труднощі і зраду.
- Люби і знай свій рідний козацький край.
- Шануй лад, злагоду і згоду – буде щастя рідного народу.
- Люби батька, матір і родину – будеш мати міцну Україну.
- Плекай в собі духовний храм – Духовну Січ.
- Наша гідність, честь і слава – міцна козацька держава.
- Свою Україну захищай по-лицарському до загиби [4, с. 64].
- Немає таких фортець, які козаки не могли б здобути.
- Козацька потилиця ніколи не хилиться.
- Де козак, там і слава.
- Щирий козак ззаду не нападає [5, с.15].

Сучасна козацько-лицарська ідеологія утверджує пріоритетність загального громадського, загальнонаціонального, загальнодержавного в порівнянні з особистим, індивідуальним, приватним.

Висновки.

Таким чином, патріотичне виховання на засадах козацької педагогіки має три аспекти, що передбачають формування високих моральних якостей, фізичний розвиток та культурологічне виховання особистості. У результаті творчого впровадження в сучасних умовах козацьких традицій і звичаїв майбутні офіцери-прикордонники набувають фізичного здоров'я, моральної чистоти і духовного багатства, виховують відданість національним інтересам і загальнолюдським цінностям, розвивають патріотичні якості. У процесі такої роботи в юнаків та дівчат формується національна свідомість і самосвідомість, вони оволодівають поняттями українознавства, людинознавства, козакознавства, козацькими науками і мистецтвом, характерництвом, козацькою психологією тощо. Зміст цих понять сприяє тому, що в кожен курсант фізично вдосконалюється, глибшає його душа, ширшає виднокіл, підвищується морально-етичний рівень, формується палкий патріотизм, світогляд громадянина незалежної України.

У подальшому заслугоує уваги вивчення і застосування на практиці козацьких знань з астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії, а також пізнання козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як вищих виявів українського національного духу і важливих елементів впровадження козацької педагогіки у патріотичне виховання курсантів-прикордонників.

Література:

1. Боплан Гійом Левассер де. Опис України / Гійом Левассер де Боплан. – Львів : Каменяр, 1990. – 301 с.
2. Мисак Б.П. Формування військово-патріотичної готовності учнівської молоді до захисту Вітчизни : дис. ... канд. пед. наук / Б.П. Мисак. – Івано-Франківськ. – 2010. – 220 с.
3. Кириченко В.О. Допризовна підготовка молоді / О.В. Кириченко. – Х.: Вид. група "Основа". – 2008. – 224 с.
4. Тимофеев В.Я. Козацький дитячий та юнацький рух / В.Я. Тимофеев. – Білгород-Дністровський: Видавництво "Отаман". – 2009. – 131 с.
5. Громадянське виховання молодших школярів / Укл.: П.М. Волошин. – Умань: РВЦ "Софія", 2009. – 196 с.

Інформація об авторах:

Мирошниченко Валентина Ивановна

miroshnichenkovalentina2011@mail.ru

Національна академія Государственной пограничной служби України

ул. Шевченко 46, г. Хмельницький, 29000, Україна.

Ставицкий Олег Николаевич

miroshnichenkovalentina2011@mail.ru

Національна академія Государственной пограничной служби України

ул. Шевченко 46, г. Хмельницький, 29000, Україна.

Надійшла до редакції 14.07.2011р.

References:

1. Boplan Gijom Levasser de. *Opis Ukrainy* [Description of Ukraine], Lvov, Stonemason, 1990 301 p.
2. Misak B.P. *Formuvannia vijs'kovo-patriotichnoyi gotovnosti uchniv's'koyi molodi do zakhistu Vitchizni* [Forming of military-patriotic readiness of student's young people to defence of Fatherland], Cand. Diss., Ivano-Frankovsk, 2010, 220 p.
3. Kirichenko V.O. *Doprizovna pidgotovka molodi* [Pre-conscription preparation of young people], Kharkov, Basis, 2008, 224 p.
4. Timofiev V.IA. *Kozac'kij ditiachij ta iunac'kij rukh* [Cossack child's and youth motion], Belgorod Dniester Publishing House "Ataman", 2009, 131 p.
5. Voloshin P.M.. *Gromadians'ke vikhovannia molodshikh shkolariv* [Civil education of junior schoolboys], Uman, Sofia, 2009, 196 p.

Information about the authors:

Miroshnichenko Valentina Ivanovna

miroshnichenkovalentina2011@mail.ru

National Academy of State Border Service of Ukraine
Shevchenko str. 46, Khmelnytsky, 29000, Ukraine..

Stavickiy Oleg Nikolaevich

miroshnichenkovalentina2011@mail.ru

National Academy of State Border Service of Ukraine
Shevchenko str. 46, Khmelnytsky, 29000, Ukraine.